

Aproximació a l'antroponímia de Vilaverd de mitjan segle XIV (1342-1359)

Moisés Selfa i Sastre

Aproximació a l'antroponímia de Vilaverd de mitjan segle XIV (1342-1359)

Moisés **Selfa i Sastre**
mselfa@xtec.cat

Resum: D'acord amb dos llibres notariais del fons parroquial de Sant Martí de Vilaverd (1342 i 1358-1359), s'estudien els cognoms d'aquest poble, concretament el sistema formal de denominació de l'antroponímia cercada, l'anàlisi tipològica i freqüència dels prenom i la classificació semàntica, freqüència i filiació lingüística dels cognoms.

Paraules clau: antroponímia medieval, Vilaverd.

Keywords: medieval anthroponymy, Vilaverd.

La documentació notarial ha estat sovint postergada com a font per als estudis d'onomàstica a favor d'altres fonts documentals considerades més adients per a aquest fi. Només cal que pensem en els llibres de fogatges, llibres de vâlues, llibres sacramentals (capítols matrimonials, confirmacions, òbits i compliments pasquals) i, més modernament, cadastres, llibres de padrons i censos de població.¹

Entre els llibres conservats en el fons parroquial de Sant Martí de Vilaverd d'època medieval hi ha els *Libri Notularum*. Per a la realització d'aquest treball hem consultat els dos primers llibres conservats, que són de 1342 i 1358-1359 i ens han ajudat a conèixer quina freqüència de noms i cognoms i quina freqüència d'estructures de denominació hi havia al poble de Vilaverd a mitjans del segle XIV.

L'aparició de la documentació notarial se situa a Catalunya a l'entorn de l'any 1230.² És un tipus de font en què, si bé no apareixen en un llistat tots els noms i cognoms de les persones d'un lloc concret, trobem els noms d'aquelles persones que fan una escriptura de venda, que estan obligades

¹ Hi ha una nombrosa bibliografia antroponímica basada en aquestes fonts documentals citades. Només cal consultar el *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* i les *Actes* dels col·loquis que anualment celebra aquesta Societat. Existeix, a més a més, un excel·lent treball a Catalunya sobre un estudi de noms medievals de Barcelona: Esperança PIQUER FERRER. *Censos de població del territori de Barcelona en la dècada de 1360*. Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 2005.

² El primer manual notarial conegut a Catalunya és d'Alcover (Alt Camp), de l'any 1229.

a pagar l'impost exigit i que, entre altres casos, fan testament de tots els seus béns. Els llibres notariais són, doncs, una font d'estudi molt vàlida per conèixer l'antroponímia d'un lloc concret.

La font

Les dues fonts emprades per al nostre estudi antroponímic són dos manuals notariais de la parròquia de Sant Martí de Vilaverd que estan dipositats a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. El primer és de l'any 1342, amb 22 fulls no numerats i sense tapes. Presenta un estat de conservació molt deficient, sobretot en els cinc primers fulls. La segona font emprada és dels anys 1358-1359, essent rector de la parròquia de Sant Martí de Vilaverd Gil de Tarragona. Té 50 fulls no numerats, sense tapes i el seu estat de conservació també és molt deficient, sobretot en els set primers fulls.

Són, per tant, dues fonts amb un total de 79 noms diferents recollits. Es tracta, doncs, d'un llistat parcial, pel que fa al valor numèric del total de la població de Vilaverd del segle XIV, però on apareixen tant noms d'homes com de dones protagonistes de la vida quotidiana de Vilaverd.

Quant a la llengua emprada, cal notar la coexistència de la llengua llatina amb la catalana, tant per als noms com per als cognoms. Trobarem, per exemple, un Petrus Canada i un Peres de Monte Albo. La utilització d'ambdues llengües és, doncs, un fet evident.

Estudi formal dels sistemes de denominació

Les fórmules antroponímiques utilitzades responen a set models que citem a continuació. En aquest llistat no apareixen els noms repetits, com és el cas de Pere Ferrer, que es troba fins a quinze vegades en la documentació utilitzada.³

1. Nom: Guillem, Ermesendi, Raymundus, Petrus, Bartholomeo, Arnaldus, Maria, Guillema, Elicsendis, Bernarda, Castella, Francischa, Raymunda, Margarita.
2. Nom + cognom: Arnaldus Ferrer, Bartholomeus Cathala, Raymundi Amenos, Petrus Çalabert, Petrus Ferrarii, Petrus Loret, Andreas Marti, Guillema Vilar, Petrus Ciyar, Bartholomeus Fort, Guillem Bonet, Pachasius Boneta, Petrus Marti, Raymundus Talliada, Berengarius Tallada, Petrus Canada, Arnaldus Martinus, Berengarius Vilar, Johanes Ciyar, Jacobus Ferrarii, Bartholomeus

³ Els cognoms els anotem tal com els documentem (Loret) i no com diu la normativa actual (Lloret).

- Conessa, Pereç Marin, Bernardus Ros, Pereç Carenit, Berengarius Texidor, Berengarius Villar, Berengarius Timoner, Dominicus Ferrarii, Guilelmus Salvat, Raymundus Dalmau, Martius Tolrà, Dominicus Carnicer.
3. Nom + preposició + cognom: Petrus de Angularia, Arnaldus de Colle, Raymundus de Aguilone, Johanis de Aguilone, Michel de Cosset, Bernardus de Robiola, Bernardum de Colle, Berengarius de Casto, Arnaldi de Veciana, Bernardus de Castello, Johanis de Cartanya, Bernardum de Podrolo, Petrus de Robiola, Berengarius de Podrolo, Bernardus de Castellone, Bernardum de Podrolo.
 4. Nom + cognom + preposició + topònim: Petri Vilar de Montecalbo, Petrus Alier de Villaverdi, Andrea Marti de Villaverdi, Petrus Canader de Villaverdi.
 5. Nom + preposició + topònim: Petrus de Royals, Peres de Monte Albo, Johanis de Villaverdi, Egidius de Tarragona, Johanis de Taraçona, Egidius de Taraçona, Berengarius Dosona, Petrus de Monbrione.
 6. Nom + preposició + cognom + preposició + topònim: Dominici de Aguilone de Villaverdi, Bernardus de Tous de Villaverdi, Arnaldi de Veciana de Villaverdi, Petrus de Montbrione de Villaverdi.
 7. Nom + nom + cognom: Raymundus P. Sabater.

Constatem, doncs, que l'estructura *nom + cognom* és la més freqüent, amb trenta-dos casos, seguida de l'estructura *nom + preposició + cognom*, amb setze casos. Destaca, també, l'expressió de *nom + preposició + topònim* per indicar l'origen geogràfic. Cal remarcar l'absència de la partícula introductora *en*, tan freqüent en altres tipus de documentació utilitzada com a base dels estudis antroponímics.⁴

Anàlisi tipològica i de freqüència dels prenomes

El resultat de l'anàlisi dels prenomes, tant pel que fa a la filiació lingüística com a la freqüència, evidencia una coincidència total amb les tendències generals de l'antroponímia catalana de la segona meitat del segle XIV. Com assenyala el professor alemany Dieter Kremer, aquestes coincidències no es vinculen amb una particularitat regional d'un lloc determinat; més aviat es relacionen amb el que aquest filòleg anomena modes onomàstiques d'una època.⁵

⁴ Vegeu, per exemple, Esperança PIQUER FERRER. «Aproximació a l'antroponímia val·lenca del segle XIV». *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*. Barcelona, 1998, p. 215.

⁵ Dieter KREMER. «Quelques impressions de statistique onomastique médiévale». *Dictionnaire historique des noms de famille romans*. Actes del III Col·loqui, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1991, p. 87.

Figura 1**PRENOMS MÉS USUALS A CATALUNYA⁶**

I. Pere	III. Bernat	V. Arnau	VII. Jaume
II. Guillem	IV. Ramon	VI. Berenguer	VIII. Joan

Figura 2**PRENOMS MÉS USUALS EN LA DOCUMENTACIÓ
UTILITZADA (A MITJAN SEGLE XIV)**

I. Pere 20	III. Ramon 8	V. Berenguer 8	VII. Joan 6
II. Bernat 9	IV. Arnau 8	VI. Bartomeu 6	VIII. Guillem 5

Uns altres prenomes de Vilaverd d'aquest moment són, en ordre decreixent de freqüències, els següents: Domènec (4), Andreu (2), Jaume (2), Egidius (2), Martius (1) i Miquel (1). Quant als noms femenins, cal destacar la següent freqüència: Elicsendis (5), Maria (5), Ermesendi (2), Margarida (1), Francesca (1) i Castella (1).

Pel que fa a la filiació lingüística dels prenomes cal dir que amb l'arribada del cristianisme tot el sistema de nominació canvia radicalment amb la institució del nom de pila. S'adopten noms de procedència bíblica, apostòlica, de màrtirs i fins i tot de mitologia pagana. A la Península, les comunitats cristianes primitives utilitzaven noms com Servgndus, Amador i Constantinu, l'origen dels quals és clarament paradigmàtic, junt amb altres, com Porcarius, vinculats a la humilitat cristiana, com Eusebius, d'origen grec, i fins i tot d'animals o plantes, com Leo i Margarita. A la documentació, trobem noms de pila de clara procedència cristiana llatina (Pere, Domènec), així com noms d'ascendència grega o hebrea però llatinitzats: Iacobus, Bartholomeus, Joanis, com a noms més representatius.

⁶ E. Moreu-Rey, «Prenoms i cognoms de Catalunya i Rosselló en 1358», *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1991, p. 91

Però sens dubte, és l'antroponímia germànica la que predomina sobre la llatina en els noms estudiats. L'arribada a la Península dels pobles invasors fou la causa de la unió de l'antroponímia d'ambdós pobles. Podem dir que dos terços dels noms de pila que estudiem són d'origen germànic. Predominen noms com Arnau, Berenguer, Ramon i Guillem, com a exemples més representatius.⁷

Classificació semàntica, freqüència i filiació lingüística dels cognoms⁸

A diferència del que observem en els prenomes, en els cognoms constatem una certa diversitat. Podem, doncs, parlar de diferents categories onomàstiques.

- a) Patronímics i gentilicis: Aguiló, Alíer, Cartanyà, Català, Martí, Tolrà.
- b) Inspirats en noms de sants: Dalmau.
- c) Maneres de subsistir (aquest grup és nombrós): Carnicer, Ferrer, Marí, Pedroló, Sabater, Teixidor, Timoner.
- d) Particularitats físiques o morals: Amenós, Cast, Bonet, Boneta, Fort, Ros, Rubiola, Salvat, Tous.
- e) Inspirats en ciutats o petits llocs geogràfics: Anglesola, Castelló, Conesa, Ciyar (cf. Sitjar), Veciana, Vilar.
- f) Referents a plantes i/o animals: Aguiló, Canader, Lloret, Canyada.
- g) Noms d'origen oronímic: Coll, Tallada.
- h) Noms compostos: Salavert.
- i) D'origen incert: Carenit, Cosset, si bé aquest podria estar relacionat amb el cognom Cos.

Destaquen, com veiem, els cognoms derivats de qualitats morals i els cognoms derivats de noms d'oficis. En aquesta classificació semàntica no incloem els topònims Montblanc, Montbrió, Osona, Taraçona, Tarragona i Vilaverd, que apareixen, com hem dit abans, en els sistemes de denominació de l'antroponímia de Vilaverd de la segona meitat del segle XIV.

⁷ Dieter KREMER. *Die Germanischen Personennamen in Katalonien: Namensammlung und Etymologisches*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1969.

⁸ Utilitzem el terme *cognom* en el sentit de segon nom, i no de llinatge hereditari

Quant a la freqüència dels cognoms citats, establim un paral·lelisme entre els cognoms que apareixen en el fogatge de 1358 i els cognoms que recollim en la documentació consultada.

Figura 3**COGNOMS MÉS USUALS EN EL FOGATGE DE 1358**

I. Ferrer 49	III. Martí 26	V. Soler 20	VII. Miró 18
II. Vidal 27	IV. Jover 21	VI. Roig 20	VIII. Fuster

Figura 4

**COGNOMS MÉS USUALS EN LA
DOCUMENTACIÓ UTILITZADA
(a mitjan segle XIV)**

I. Ferrer 4	III. Vilar 4	V. Aguiló 2	VII. Castelló 2
II. Martí 4	IV. Pedrolo 3	VI. Bonet 2	VIII. Cyar 2

Els cognoms Coll, Tallada i Veciana els documentem dues vegades en diferent persona, i la resta de cognoms estudiats, una sola vegada: Aliet, Amenós, Anglesola, Canada, Canader, Carenit, Carnicer, Cast, Cartanyà, Català, Conesa, Cosset, Dalmau, Fort, Lloret, Marin, Montbrió, Ros, Salavert, Salvat, Teixidor, Timoner, Tolrà, Tous.

Com veiem, només Ferrer i Martí apareixen com a cognoms més corrents al fogatge de 1358 i als cognoms de Vilaverd de mitjan segle XIV. La resta, com succeeix amb els prenom, són fruit de les modes onomàstiques d'una època concretades en una zona geogràfica determinada.

Pel que fa a la filiació lingüística dels cognoms, la gran majoria provenen, naturalment, de la llengua llatina: *Aguiló*; *Anglesola*; *Canader*, segurament relacionat amb el llatí *canna*, «canya»; *Coll*; *Conesa*, derivat del llatí *condensa*, «vegetació, condensació d'arbres»; *Dalmau*, del llatí *dalmatius*; *Lloret*, del llatí *lauretum*, «camp de llorers»; *Salvat*, del nom llatí *salvatus*, i *Veciana*, relacionat amb la forma gentilícia **Vettiana* i derivada del nom personal *Vettius*,

com a exemples més representatius. Trobem també cognoms relacionats amb el superestrat germànic: *Alier*, que és un cognom relacionat amb una base *Alaheri* o de *Aier*, però sense descartar una forma *Aliarius* (Moll 1959, 139), i *Salavert*, que està relacionat amb el germànic *sala* «sala, edifici», convertit en el nom personal *sala* i *berth* «brillant, famós».

Bibliografia

- ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca, 1983.
- COROMINES, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial Edicions, 1980 i següents.
- COROMINES, Joan. *Onomasticon Cataloniae: els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial Edicions, 1989 i següents. MOLL, Francesc de B. *Els llinatges catalans*. Palma de Mallorca: Raixa, 1959.

Dades del treball

Rebuda: octubre 2009

Supervisió: Dr. Joan Anton Rabella Ribas, cap tècnic de l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC)

Acceptació: desembre 2009